

KAMILA TOMAKA

HUN HEBBEN DE TAAL VERKWANSELD
EN HUN HADDEN GELIJK
— OVER HET GEBRUIK VAN *HUN* ALS ONDERWERP
IN HET HEDENDAAGSE NEDERLANDS

A b s t r a c t. De laatste tijd doet zich in de Nederlandse taal een opvallende verandering voor. We worden geconfronteerd met een sterke toename van het gebruik van *hun* in de onderwerpspositie. Dit gebruik in plaats van *ze* of *zij* als onderwerp van de zin, wordt beschouwd als ongrammaticaal en als een vorm van taalverloedering. In deze bijdrage wordt ingegaan op de herkomst van dit verschijnsel, de kenmerken ervan en mogelijke verklaringen voor het gebruik. Tevens zal een kritisch overzicht gegeven worden van uiteenzettingen van autoriteitsinstanties als de Nederlandse Taalunie over het gebruik van *hun*. Ten slotte wordt ook de kwestie van *hun* in de praktijk van het NVT-onderwijs besproken en de vraag gesteld of deze taalverandering een negatieve invloed op de Nederlandse taal heeft. Is het aanvaardbaar? Waar ligt de tolerantiegrens?

Trefwoorden: taalverandering; *hun hebben*; *hun* als onderwerp; standaardtaal; tolerantiegrens.

INLEIDING

De ANS (*Algemene Nederlandse Spraakkunst*), waarvan de eerste editie in 1984 en de tweede, grondig herziene versie in 1997 verscheen, beschrijft uitvoerig de structuur van het hedendaagse Nederlands. Tijdens het 20^e Colloquium Neerlandicum dat in augustus 2018 bij de KU Leuven werd gehouden, werden er plannen voor een nieuwe ANS (derde editie) gepresenteerd. De betrokkenen bij de revisie hebben benadrukt dat de Nederlandse taal

Dr. KAMILA TOMAKA is Assistent (Assistent) bij de Katedra Języka Niderlandzkiego (Vakgroep voor Nederlandse Taal) van het Instituut Taalkunde bij de Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Katholieke Universiteit van Lublin). Zij combineert in haar onderzoek haar beide vakken Klassiek Grieks en Nederlands en houdt zich vooral bezig met onderzoek naar partikels. Correspondentie-adres: Katedra Języka Niderlandzkiego IJ WNH, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polen; e-mail: kamila.tomaka@kul.pl. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4514-0600>.

sinds de eerste editie van ANS flink veranderd is en dat er nieuwe inzichten over het Nederlands bij gekomen zijn. Dat doet mij denken aan taalverschijnselen zoals *hun hebben*, *groter als*, *het boek wat ik lees*, *een mooie verhaal*, *de man wie de bal heeft*. Over twintig jaar zijn deze verschijnselen correct taalgebruik, menen sommige taalkundigen. Maar is dat eigenlijk acceptabel?

Deze bijdrage stelt het onderzoek naar het gebruik van *hun* als subjectvorm centraal. Ik concentreer mijn aandacht op de herkomst van dit verschijnsel, de eigenschappen ervan en de sociolinguïstische aspecten van het gebruik. Aansluitend vervolg ik met een uiteenzetting van de Nederlandse Taalunie en de redactie van *Onze Taal* over het gebruik van *hun hebben*, dat zich ondanks de vele kritiek heel snel over Nederland verspreidt. Mijn bijdrage richt zich ook op de vraag wat deze opvallende verandering betekent voor de spraakkunst van het Nederlands. Is *hun* als onderwerp een verrijking van de Nederlandse taal? Is de constructie met *hun hebben* een grammaticale vooruitgang? Of wordt het beschouwd als ongrammaticaal en als een vorm van taalverloedering en hoe zit het met het gebruik van *hun* in de praktijk van het NVT-onderwijs?

1. TAALVERANDERING

Taal is een natuurlijk fenomeen. Taal, zoals wij die kennen en dagelijks gebruiken, is ook enorm krachtig en invloedrijk. Dit maakt de taal tot een multifunctioneel en doeltreffend communicatiemiddel. De taal biedt ons een enorme rijkdom aan mogelijkheden om onze gedachten uit te drukken. De belangrijkste karakteristiek van de menselijke taal is wel de mogelijkheid ervan om met een heel beperkt aantal elementen een oneindig aantal dingen te vertellen. Dit werd fijntjes opgemerkt door Homerus in *Ilias*:

στρεπτή δὲ γλῶσσο· ἐστὶ βροτῶν, πολέες δ' ἐνὶ μῦθοι
παντοῖοι, ἐπέων δὲ πολὺς νομὸς ἔνθα καὶ ἔνθα.
ὀπποῖόν κ' εἴπησθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαις.

Soepel is de taal van stervelingen, talrijk erin zijn verschillende gedachten, in overvloedige gedaante, een onbeperkt veld vol woorden wijd en zijd. Zoals je een woord uitspreekt, zo hoor je het terug.

(*Ilias* XX, 248-250; [eigen vertaling])

Maar we hebben bepaalde dimensies in de taal nodig om begrepen te worden. Eén van die dimensies is de taalstructuur. Bij taalstructuur en taalgebruik gaat het zeker niet om vaste, onveranderlijke regels zonder uitzonderingen. Het gaat eerder om strategieën waarmee taalgebruikers hun doel kunnen bereiken. Deze strategieën moeten worden aangepast aan het doel van de communicatie. Als een taalgemeenschap groeit, de wereld om ons heen verandert en de taal gebruikt wordt voor steeds andere doelen, zal de taal zich vanzelf gaan ontwikkelen om aan de steeds nieuwe eisen te kunnen voldoen. Deze veranderingen kunnen betekenen dat de structuur van de taal ook verandert.

Taal verandert voortdurend en is voortdurend in beweging. We moeten daarom vaststellen dat taalverandering onontkoombaar is. De evolutie van taal gaat dus gewoon door. En dit is ook zichtbaar in het hedendaagse Nederlands. Regelmatig verschijnen er in de kranten artikelen waarin mensen klagen over taalverandering, over de afwijkingen van het Standaardnederlands en de achteruitgang van de Nederlandse taal. Het gaat daarbij niet alleen over de taal van jongeren, maar ook over het taalgebruik van allerlei maatschappelijke groepen. Mensen klagen o.a. over taalvariatie, de woordkeuze van politici, of de invloed van het Engels op het Nederlands.

2. *HUN* HEBBEN

Eén van de grootste taalgernissen in Nederland is tegenwoordig het gebruik van *hun* als onderwerp. Steeds meer Nederlanders gebruiken *hun* als onderwerp in plaats van *zij*, bijvoorbeeld in een zin als *Hun hebben honger*. *Hun* als onderwerp figureert zelfs in de titels van twee boeken over taalnormen: *Hun hebben de taal verkwanseld* van Jan Stroop uit 2010 en *Hun hebben gelijk* van Peter Burger uit 2004.

Het gebruik van *hun* in die grammaticale functie komt al decennialang voor in het Nederlands. Van der Horst (“Dat is het wat hun” 82) verwijst naar het verhaal over Anne Frank die op 14 augustus 1942 in haar dagboek schreef: “Ik denk tenminste dat hun het waren” en een jaar later, op 29 juli 1943: “[...] Het is zeker hun opvatting van een goede opvoeding om me altijd zo tegen mijn ouders op te stoken, want dat is het wat hun vaak doen.” Haar vader, Otto Frank, heeft dat *hun* stilzwijgend verbeterd toen Annes dagboek in 1947 onder de titel *Het Achterhuis* werd gepubliceerd (92): “[...] Het is zeker hun opvatting van een goede opvoeding om me altijd zo tegen mijn ouders op te stoken, want dat is het wat ze vaak doen.” Het gebruik van *hun* als onderwerp is vooral bekend in het Noord-Nederlands.

De herkomst van dit gebruik van *hun* is niet zeker. De oudste geschreven bron met *hun* als onderwerp dateert uit 1911. Het is mogelijk dat sprekers die in hun dialect *hullie* gebruikten, het bezittelijk voornaamwoord *hun* uit de standaardtaal overnamen. Als gevolg hiervan gingen ze het ook als subjectvorm gebruiken. Mogelijk is het verkeerde gebruik van *hun* afkomstig van dienstbodes die in de Hollandse steden de elite nabootsten en de *hun*-vorm foutievelijk gebruikten in de onderwerpspositie. Sindsdien heeft dit gebruik de wind in de zeilen, wat tot veel kritiek leidt.

Hun als onderwerp wordt algemeen afgekeurd. Door de overgrote meerderheid van de taalkundigen wordt het zelfs beschouwd als een verschrikkelijke fout, niet alleen in de schrijftaal, maar ook in de spreektaal. Bij taalpuristen roepen zinnen met *hun* als onderwerp irritatie en gevoelens van afkeer op. Desalniettemin valt het gebruik van *hun* door de sterke toename van het gebruik ervan in de onderwerpspositie steeds meer op. Tegenwoordig is *hun* niet meer gebonden aan een bepaalde regio of sociale groep, hoewel vooral jongeren, en dan vooral jonge mannen, uit de lagere sociale klasse *hun* het meest gebruiken.

3. WANNEER GEBRUIK JE *HUN*?

Volgens de geldende grammaticale regels mag *hun* alleen gebruikt worden als indirect object en als het niet na een voorzetsel staat. Voorbeelden:

- Ik geef *hun* het boek.
- Zuid-Afrika is *hun* te ver weg.
- Zij gaf *hun* een kopje warme chocolademelk.
- Ik geef *hun* een bos bloemen.

Als het indirect object met een voorzetsel wordt uitgedrukt of *hun* na een voorzetsel staat, wordt *hen* gebruikt. Voorbeelden:

- Ik geef het boek aan *hen*.
- Zuid-Afrika is voor *hen* te ver weg.
- Zij gaf aan *hen* een kopje warme chocolademelk.

Hun wordt ook gebruikt als bezittelijk voornaamwoord in de derde persoon meervoud. Voorbeelden:

- Dat is *hun* artikel.
- *Hun* boek wordt dit jaar gepubliceerd.
- Zij wandelt vaak met *hun* hond.
- *Hun* huis staat aan de rand van het dorp.

4. BETEKENISVERSCHIL TUSSEN *ZIJ* EN *HUN*

De vraag is waarom *hun* als onderwerp zo vaak voorkomt. Waarom zijn er zoveel mensen *hun* gaan gebruiken als subjectvorm? Dit lijkt het gevolg van een generalisatie te zijn. Zoals boven vermeld zijn twee vormen van de derde persoon meervoud hetzelfde. *Hun* als meewerkend voorwerp: *ik heb het hun gegeven* en *hun* als bezittelijk voornaamwoord: *hun schuld*. Als het resultaat van een generalisatie wordt *hun* ook als onderwerp gebruikt: *hun hebben*.

In het Afrikaans heeft zich iets vergelijkbaars voorgedaan in de formele grammatica, namelijk bij alle drie de personen van het meervoud. Daar hebben direct en indirect object en het onderwerp dezelfde vorm: *hy het ons ongelukkig verlaat* ('hij heeft ons jammer genoeg verlaten'); *ons beseef goed* ('we beseffen goed'); *het jy hulle al gelees?* ('heb je ze al gelezen?'); *hulle weet nie* ('ze weten niet'). Overigens komt het verschijnsel ook in het Zeeuws voor bij de eerste en derde persoon meervoud: *ons gaan weg, az' ulder komme* (Stroop).

Taalkundige Hans Bennis ziet de constructie met *hun hebben* zelfs als een grammaticale vooruitgang (*De Volkskrant*, gepost op 1 maart 2017). Het verschil tussen *zij*, *hen* en *hun* is een naamvalskwestie. In het Nederlands spelen naamvallen geen rol meer, en dus maakt het ook niet uit of je *hun* als persoonlijk of bezittelijk voornaamwoord gebruikt. Andere taalkundigen (bijv. van Hout, "Onstuitbaar") zien in het gebruik van *hun* als subjectvorm een manier van de taalgebruiker om het taalsysteem efficiënter te maken: het is een oplossing voor de ambiguïteit van *zij*, dat als subjectspronomen voor de derde persoon meervoud en enkelvoud (vrouwen) dient. De mogelijke verwarring die kan ontstaan door de vorm *zij* (is het enkelvoud of meervoud?) kan er een reden voor zijn dat mensen de voorkeur geven aan *hun*.

Een andere verklaring voor het gebruik van *hun* is de behoefte van de taalgebruiker aan beklemtoonde vormen: met *Hun hebben dat gedaan* wordt duidelijk de nadruk gelegd op het eerste element in de zin. Bovendien blijkt uit onderzoek (van Bergen, Stoop, Vogels en de Hoop 3) dat *hun* een extra laag heeft. De onderzoekers komen erachter dat de vorm *hun* zal nooit kunnen gebruikt worden als de spreker naar een groep dingen wil verwijzen. Vervolgens stellen ze vast dat voor de gesprekspartner het gebruik van *hun* daarom extra informatie geeft. Mogelijk bestaat er een betekenisverschil tussen *zij* en *hun* als onderwerp. Nicoline van der Sijs (135) merkt ook op dat *hun* meestal aan het begin van zinnen voorkomt en op die plaats een dui-

delijker vorm is dan *zij* – aan het begin van een zin valt *hun* als onderwerp meer op dan *zij* of *ze*. Volgens Van der Sijs heeft *hun* als onderwerp een aantal kenmerkende eigenschappen. Er zou onder jongeren een betekenisverschil zijn tussen *zij* en *hun*, waarbij *zij* alleen naar meisjes verwijst en *hun* naar zowel jongens als meisjes kan verwijzen. Uit onderzoek (van Bergen, Stoop, Vogels en de Hoop 21) is ook gebleken dat het onderwerp *ze* naar dieren, mensen of dingen kan verwijzen. *Hun* verwijst daarentegen altijd naar mensen. Zie zin 1 en zin 2:

1. Waar zijn de jongens? *Hun* gingen naar het zwembad
2. Waar hangen de jassen? *Hun* hangen aan de kapstok.

Je zult merken dat zin 1 beter past dan zin 2. Dat komt omdat het bij zin 2 niet gaat om personen, maar om niet-levende dingen.

Vanwege deze functies zal *hun* als onderwerp volgens Van der Sijs veel blijven voorkomen. Hoewel bij sommige taalliefhebbers de nekharen hiervan overeind kunnen gaan staan, lijkt deze fout het pad te volgen van vele taal fouten die uiteindelijk normaal Nederlands zijn geworden. Joop van der Horst geeft aan dat het in de lijn der verwachtingen ligt dat *hun* als onderwerp alleen maar populairder wordt. Hij maakt een vergelijking met de persoonlijk voornaamwoorden *jullie*, *je* en *het*, die zowel onderwerp als lijdend voorwerp kunnen zijn (83):

Onze taal heeft in feite geen behoefte meer aan het onderscheid tussen *ik/mij* en *wij/ons*. Op sommige punten is zo'n dubbele vorm dan ook reeds verdwenen en bleef er maar één over, bijvoorbeeld bij *jullie*, dat zowel onderwerp als lijdend voorwerp kan zijn. Net als *het*: *Het is er niet* en *Ik weet het niet*.

Er bestaat een kans dat hetzelfde met het persoonlijk voornaamwoord *hun* zal gebeuren. Wel merkt Van der Horst op dat er zoveel weerstand is tegen *hun hebben* dat deze verandering wellicht om die reden niet helemaal doorzet. Volgens Van der Horst zou het verdwijnen van *óf ze óf hun* (156-157):

een taalverandering zijn die helemaal in de lijn der verwachtingen ligt. (...) Misschien blijven ze wel beide in gebruik, maar dan *hun* als we met nadruk spreken en *ze* als we zonder nadruk spreken. Het verzet tegen *hun* als onderwerp is overigens groot. De meeste mensen vinden het geen goed Nederlands. Ook degenen die het gebruiken, vinden vaak dat het niet helemaal correct is. Daardoor is het mogelijk dat deze verandering het uiteindelijk niet haalt, en dat ze als het ware ter elfder ure teruggedraaid wordt.

De tijd zal uitwijzen of dit echt het geval zal zijn.

5. DE *U*-VORM ALS ONDERWERP

De geschiedenis lijkt zich te gaan herhalen, want in het Standaardnederlands heeft zich bij de *u* vorm als onderwerp ook zo'n ontwikkeling voorgedaan. In 1866 noemt schrijver Jacob van Lennep in zijn boek *Klaasje Zevenster* het gebruik van 'U in den eersten naamval' (dus als onderwerp) zondigen 'tegen de Nederduitsche spraakkunst', terwijl dat in het hedendaagse Nederlands volledig geaccepteerd is (boek IV, hoofdstuk 2:229):

- 'Foei Dominee!' zeide Klaasje: 'begint u reeds den eersten dag met mij te prijzen en ijdel te maken?'
- 'Tut! tut!' zeide Bol: 'wees maar niet bang: ik zal 't je even goed zeggen, als je iets zegt of doet, dat mij niet aanstaat: en om je dat te bewijzen, zal ik maar dadelijk beginnen met je te vragen, waarom je telkens tegen de Nederduitsche spraakkunst zondigt, die je toch grondig geleerd hebt, en *u* in den eersten naamval gebruikt.'
 - 'Ik...*u*?' vroeg Klaasje, verwonderd opziende: 'hoe meent u dat?'
 - 'Wel! daar doeje 't alweêr?' hernam Bol: '*hoe meent u dat?* Is dat nu gezond en gangbaar Hollandsch?'
 - 'Maar Dominee!' hernam zij al lachende, en half onzeker of 't hem ernst was of niet: 'moet ik dan zeggen "*hoe meent gij dat?*" – dat zou toch geweldig stijf klinken.'
 - 'Dat zou 't ook,' zeide Bol: 'en zoo spreekt niemand dan deze of gene verwaande ondermeester.'
 - 'Of,' vervolgde zij: 'hoe meen *jij* dat?' dat klinkt plat.'
 - 'Zoo doet het,' zei Bol: 'en ik zou het zelf niet bezigen, tenzij om nadruk op het woord te leggen.'
 - 'Of,' ging zij voort, 'zoo als ik als kind dikwijls hoorde' - en hier deed de herinnering van de met moeite afgeleerde Jordaantaal haar een weinig kleuren, 'hoe meent *uwee* dat?'
 - 'Grammatikaal zuiver,' merkte Bol aan: 'en volkomen te verdedigen, ofschoon lang uit de mode en daarom te verwerpen.'

Met *hun* gaat het waarschijnlijk ook die kant op. Als ze erover kunnen nadenken, zullen Nederlanders *zij* of *ze* gebruiken, zeker als ze schrijven, maar de spontane 'vergissing' bewijst dat *hun hebben* in het Nederlands kan. De vraag is of het ook *mag*. Om deze vraag te beantwoorden, kijken we naar wat de Nederlandse Taalunie zegt.

6. TAALADVIES

De Nederlandse Taalunie krijgt regelmatig vragen over het Nederlands. In de rubriek *Taalunie: Bericht* lichten ze er steeds één vraag uit. Deze keer komt de vraag wat men kan doen om het gebruik van *hun* als onderwerp tegen te gaan (*Taalunie: Bericht*, gepost op 22 februari 2017):

De vraag: Tijdens gesprekken op tv gebruiken heel veel randstedelingen *hun* als persoonlijk voornaamwoord in de derde persoon meervoud: *hun doen*, *hun werken*, *hun hebben*. Langzamerhand wordt dit als normaal en behoorlijk Nederlands beschouwd, met name in sportprogramma's waar voetballers analyses maken. Ik merk dat vooral kinderen dit gaan overnemen. Mag ik de Taalunie vragen welke acties men zou kunnen ondernemen om deze storende fouten tegen te gaan?

Van: De heer George Verhagen uit Sint Jansteen (Zeeuws-Vlaanderen), gepensioneerd onderwijzer/schooldirecteur.

Antwoord: Het gebruik van *hun* als onderwerp is één van de grootste taalergissen in Nederland. De hevige weerstand doet vermoeden dat het niet op korte termijn wordt aanvaard als Algemeen Nederlands of standaardtaal. Maar die hevige weerstand kan niet voorkomen dat het gebruik er is en ook navolging krijgt zo lang spraakmakende personen het voorzeggen. Het valt op dit moment niet te zeggen welke kant het gebruik opgaat.

De Taalunie treedt niet op als een soort van taalpolitie. Volgens haar valt van afkeuren of verbieden ook niet het grootste heil te verwachten. Het Nederlands kent naast de standaardtaal vele variëteiten in formele en minder formele situaties. Het gebruik van *hun* als onderwerp kunnen we ook zien als onderdeel van een informeler taalgebruik dat in Nederland wijd verspreid is geraakt, zeker via de televisie. In Vlaanderen bestaat dit met de tussentaal of het Verkavelingsvlaams in een nog meer uitgesproken vorm.

Hun hebben is niet aan te raden voor de Standaardtaal, maar hoeft in informele situaties niet te worden bestreden. Het Algemeen Nederlands is in de meeste situaties passend, zeker in de meer formele, maar variatie in informelere variëteiten houdt de taal ook levendig.

Tegenover het gebruik van *hun* in onderwerpspositie neemt de Nederlandse Taalunie dus een relativerend standpunt in. Uit deze reactie kan afgeleid worden dat een taalgebruiker zich niet druk hoeft te maken over de sterke toename van dit gebruik. Vroeger werd er echter iets scherper over *hun hebben* geoordeeld. In het decembernummer van 1954 klaagde L.R., een lid van *Onze Taal* erover (*Onze Taal*, vol. 23, nr. 4, pp. 49):

In Utrecht en omgeving hoort men dikwijls *hun* in plaats van *zij* (meervoud). Zelfs jongelui van de middelbare school doen daaraan mede. *Hun hebben hun werk af, Hun denken dat wel, maar wij doen het anders*. Is het u bekend of deze gewoonte ook elders bestaat? Wat is naar uw mening de beste methode ter verbetering?

Het antwoord van de redactie destijds was (*Onze Taal*, vol. 23, nr. 4, pp. 49):

Dit *hun* komt in het westen van ons land evenveel voor, het enkelvoud *hem* in plaats van *hij* ook. Men kan dit niet anders dan minder beschaafde taal noemen. (...) De beste methode ter verbetering voor de middelbare jongelui is een goede leraar Nederlands op school, die de moeite neemt zijn leerlingen telkens en telkens het juiste voor te houden, desnoods met het dreigement, dat men met *hun* in plaats van *zij* in sommige kringen waarin men wellicht later zijn brood moet verdienen, niet voor 'vol' wordt aangezien. Dat klinkt wel hard, maar het helpt. De kleren maken de man, maar de taal nog veel meer!

7. TOLERANTIEGRENS TREKKEN

Betekent de reactie van de Nederlandse Taalunie dat zinnen als *Hun hebben honger* of *Hun hebben gelijk* niet langer als problematisch ervaren worden door de Taalunie, de instantie die in Nederland en Vlaanderen bezig is met de taal? Niet per se: de Nederlandse Taalunie geeft toe dat het gebruik van *hun* als onderwerp één van de grootste taalergernissen in Nederland is. Volgens de geldende grammaticale normen is het ook niet correct en behoort tot nog toe niet tot de standaardtaal. Het probleem is echter meer complex. Het gaat aan de ene kant om normgevoeligheid van taalgebruikers, hun onzekerheid en irritatie in een situatie waarin er een keuzemogelijkheid is en aan de andere kant om de behoefte aan beredeneerd advies over wat ze moeten doen in twijfelgevallen.

Onderzoek toont aan dat opiniebladen en internetfora inmiddels vol staan met reacties en meningen over het gebruik van *hun* als onderwerp. De standpunten zijn duidelijk verdeeld. Het merendeel van de mensen die een mening geven, vindt het gesubjectieerde *hun* niet correct. Vaak voegen ze echter toe dat ze zichzelf erop betrappen in spreektaal *hun* in plaats van *zij* te gebruiken en dat dit meestal onbewust gebeurt. Voor een taalgebruiker zou het dan wenselijk zijn dat een autoriteit als de Nederlandse Taalunie mee zou waken over het gebruik van *zij*, *hen* en *hun*. De taalgebruiker wil duidelijk weten of een bepaalde constructie al dan niet aanvaardbaar is en waar de tolerantiegrens ligt.

8. HUN IN DE PRAKTIJK VAN HET NVT-ONDERWIJS

Deze stelling kan bevestigd worden door de analyse van het gebruik van *hun* door sprekers van het Nederlands als vreemde taal en door de analyse van hun meningen over het gebruik van *hun* in de onderwerpspositie door moedertaalsprekers. Het onderzoek dat tot nu toe is gedaan, richtte zich voornamelijk op het gebruik van *hun* door moedertaalsprekers van het Nederlands. Er werd voorzover mij bekend nog geen onderzoek uitgevoerd naar het gebruik van *hun* in onderwerpspositie in de praktijk van het NVT-onderwijs.

Om een beeld daarover te krijgen heb ik schriftelijk materiaal van tweedejaars bachelorstudenten Nederlands en tweedejaars masterstudenten Nederlands geraadpleegd. Daaruit blijkt dat *hen* en *hun* voor studenten Nederlands lastige woorden zijn. Het verschil tussen *hun* en *hen* (indirect en direct object) is voor studenten frustrerend en moeilijk te leren. Ik merk dat ze deze woorden vooral in de spreektaal door elkaar gebruiken. In de schrijftaal gaat dat nog redelijk goed, want dan kunnen ze nog even over de regel nadenken, de zin ontleden en concluderen welk woord ze moeten gebruiken. In de spreektaal moeten de studenten het echter direct aanvoelen en daar nemen ze niet altijd de tijd voor.

Uit het onderzoek kan ook afgeleid worden dat in de functie van indirect object *hen* bijna even vaak voorkomt als *hun*. Dit wijst er duidelijk op dat de studenten geneigd zijn *hen* overgeneraliserend te gebruiken. Bovendien heeft het er alle schijn van dat de studenten zich er heel goed van bewust zijn dat *hen* uitsluitend als persoonlijk voornaamwoord optreedt. Trouwens, in het hele onderzoekscorpus zijn er slechts enkele voorbeelden gevonden waarbij *hen* in plaats van *hun* als bezittelijk voornaamwoord wordt gebruikt. *Hun* daarentegen treedt niet alleen op als persoonlijk voornaamwoord maar ook als bezittelijk voornaamwoord. De studenten associëren *hun* dus niet zo direct met persoonlijke voornaamwoorden.

Bovendien, hoewel de studenten moeite hebben onderscheid te maken tussen een indirect en direct object (*hun* en *hen*), heeft het weinig invloed op het gebruik van *hun* als onderwerp. Uit mijn onderzoek blijkt dat *hun* als subject in de schrijftaal van studenten nooit of slechts in beperkte mate voorkomt: slechts in 1% van de gevallen werd *hun* in plaats van *zij* gebruikt. Over dit gebruik denken de studenten zelfs negatief. Als ze geschreven zinnen met *hun* als onderwerp voorgelegd krijgen, vinden ze deze zinnen niet acceptabel en kunstmatig.

Voor een grote meerderheid van de studenten geldt ook dat ze zich ergeren aan deze taalfout en denken dat deze zinnen aan duidelijkheid verliezen door het verkeerde gebruik van *hun*. Aanvullend op dit beoordelingsexperiment kregen de studenten enkele geluidsfragmenten te horen van een moedertaalspreker die zeer vaak *hun* in plaats van *zij* gebruikt en van een spreker die in zijn toespraak juist nooit *hun* als onderwerp gebruikt. Vervolgens moesten de studenten evalueren welke spreker ze betrouwbaarder vinden en beoordelen welke persoon meer status heeft en of ze zich aan een van deze sprekers ergeren. In alle gevallen blijkt de *hun*-spreker negatiever beoordeeld te worden dan de *zij*-spreker.

Deze uitkomst bevestigt de minder positieve houding die men heeft tegenover het gebruik van *hun* als onderwerp en toont aan dat het gebruik van *hun* sociaal gestigmatiseerd is. Uit dit resultaat blijkt ook dat taalleerders niet alleen op hun gevoel af willen gaan en dat ze willen vasthouden aan taalregels die ze uitgelegd krijgen van docenten.

9. *HUN ZIJN GROTER ALS U* – IS DIT FOUT?

Als zoveel mensen onbewust *hun hebben* zeggen, hoelang kan dit dan nog als fout worden bestempeld? We hebben gezien dat wat een taalfout is, door de tijd heen verschilt, zoals in het geval van *groter dan* en *groter als*. Die twee vormen kwamen eeuwen geleden al beide voor, niet alleen in de volkstaal, maar ook bij bekende schrijvers. Volgens Van Rooij (199) was in het Middelnederlands *groter dan* de gewone vorm. Als we echter het Middelnederlandsch Handwoordenboek van Verdam raadplegen, blijkt uit het lemma *dan* (128) dat Verdam *als* (sub *alse*, 37) als primair beschouwt. In de zestiende en zeventiende eeuw werd *groter als* gebruikelijker. Maar omdat gerenommeerde schrijvers, vooral P.C. Hooft – de bron voor de meeste van dit soort verbeteringen – in de zeventiende eeuw besloten dat *groter dan* beter was, is dat sindsdien de norm. *Dan* is door Hooft ingevoerd in navolging van het Latijnse *quam* (vgl. Engelbrecht 108):

Verantwoordelijk voor dit probleem is, evenals het onderscheid tussen *hen* en *hun*, weerom Hooft. Vermoedelijk is daarbij weer zijn studie van Tacitus van belang geweest. Het verschil tussen *dan* en *als*, komt namelijk overeen met het verschil tussen het Latijnse *quam* dat zowel voor vergelijkingen als voor temporele doeleinden wordt gebruikt, en *ut* dat vergelijkingzinnen inleidt.

Hooft heeft in zijn werken een poging gedaan om het Nederlands op gelijke hoogte te stellen met het Latijn. Samen met Huygens, Vondel en Hugo de Groot is Hooft de protagonist van de omslag naar de gestandaardiseerde schrifttaal met op basis van het Latijn uitgewerkte normen. Deze normen leven nog sterk, maar dat heeft desondanks weinig invloed op de gesproken taal. In het artikel van Engelbrecht lezen we tevens (107):

Latere grammatici beroepen zich bij herhaling op met name Hooft, Huygens, Cats en Vondel. Dezen vormen tot diep in de 19^e eeuw de standaardvoorbeelden van goed schriftelijk Nederlands. Uit de herhaalde vermaningen van grammatici blijkt echter dat het classicistische keurslijf dat de humanisten aan het geschreven Nederlands hebben opgedrongen, in de gesproken taal nauwelijks beklijft. Wat opvallend is aan deze vermaningen, is dat ze meestal elementen betreffen die we ook nu nog in het alledaagse Nederlands [...] veel aantreffen. In verreweg de meeste gevallen gaat het om in de 16^e en 17^e eeuw onder invloed van het Latijn ingevoerde kunstmatige grammaticale elementen. Dat geldt voor de inmiddels afgeschafte naamvallen, voor het bekende *hun/hen*-probleem, maar ook daar waar we het niet verwachten. Zo is het beruchte *als-dan*-probleem in essentie eveneens een humanistische kwestie.

In de gesproken taal is *groter als* waarschijnlijk het gebruikelijkst en *hun* in onderwerpspositie is zeker aanvaardbaar. Hetzelfde geldt voor een recente verandering bij de tweede persoon enkelvoud van modale hulpwerkwoorden waar *jij zult*, *jij wilt* en *jij kunt* worden vervangen door *jij kan*, *jij zal*, *jij wil* en voor *een aantal mensen is* en *een aantal mensen zijn*. De nieuwe vormen die zich zo snel verspreiden, blijven vooral de vormen van de spreektaal. Volgens Engelbrecht (110) geeft dit aanleiding tot de nodige twijfel over het voortbestaan van het “ABN” als schrifttaal. Daarom stelt hij de vraag “of dit onder invloed van Hooft gelatiniseerde ABN ooit echt is geaccepteerd door de Nederlandse bevolking” en constateert dat “het Nederlands als spreektaal veerkrachtig is en zeker zal voortbestaan”.

10. TOT SLOT

Ten slotte moet er worden opgemerkt dat taalveranderingen meestal in de spreektaal beginnen en pas in de geschreven taal worden overgenomen wanneer zij wijdverbreid zijn. Dit blijkt ook uit de aan het begin geciteerde woorden van Homerus: *zoals je een woord uitspreekt, zo hoor je het terug*. We moeten ook vaststellen dat mensen iets veel sneller fout zeggen dan dat ze dat

schrijven. Die subjectivering van *hun* neemt in Nederland, ook in de geschreven taal, hand over hand toe. Mocht ik het tegenkomen in geschreven taal van mijn studenten, dan zou ik aan de bel trekken. Taalkundige Jan Stroop heeft in 1998 al voorspeld dat in 2020 *hun* als onderwerpsvorm volkomen normaal en aanvaard zal zijn. Dit blijkt tot nog toe geen Cassandra voorspelling te zijn.

Men moet echter voorzichtig zijn, want kinderen, die levende taalsponsen, *hun praten de taal van de toekomst als hun zeggen dat ze vandaag liever buitenspelen dan verder gaan in het boek wat zij aan het lezen zijn, want dat boek, hij is toch maar saai op zo'n mooie herfstdag*. Is dat tolereerbaar? Het woord tolerantie, dat het centrale thema van deze bundel vormt, is afkomstig van het Latijnse *tolerare*, dat 'verdragen', 'verduren' of 'uithouden' betekent en is niet gelijk aan acceptatie. Iets tolereren houdt specifiek in dat je er bezwaar tegen hebt, dat je iets verkeerd vindt, dat je het verkeerde gebruik van *hun* nog steeds verkeerd vindt.

BIBLIOGRAFIE

- Algemene Nederlandse Spraakkunst*, red. W. Haeseryn, K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij en M.C. van den Toorn. Tweede, geheel herziene druk. Groningen, Martinus Nijhoff/Deurne, Wolters Plantyn, 1997.
- Bergen, Geertje van, Wessel Stoop, Jorrig Vogels en Helen de Hoop, "Leve hun! Waarom hun nog steeds hun zeggen". *Nederlandse taalkunde*, vol. 16, nr. 1, 2011, pp. 2-29.
- Burger, Peter. *Hun hebben gelijk. Ieder z'n taal*. Amsterdam, Prometheus, 2004.
- De Volkskrant*. www.volkskrant.nl/wetenschap/directeur-taalunie-hun-hebben-is-taalkundig-gezien-zelfs-een-verbetering, gepost op 1 maart 2017. Geraadpleegd op 1 november 2019.
- Engelbrecht, Wilken " 'Foedum esse hominem in ea lingua videri hospitem in qua natus est.' Open ondergang van de 'latinisering' van de Nederlandse schrifttaal". *Thesaurus polyglottus et flores quadrilingues. Festschrift für Stanislaw Prędoła zum 60. Geburtstag*, red. Stefan Kiedroń en Agata Kowalska-Szubert, Wrocław, Atut, 2004, pp. 93-110.
- Frank, Anne. *Het Achterhuis. Dagboekbrieven 12 Juni 1942 – 1 Augustus 1944*. Contact, 1947.
- Homerus, *Ilias*. Ameis-Hentze-editie. Teubner, 1932.
- Horst, Joop van der, en Kees van der Horst. *De geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw*, Den Haag, Sdu Uitgeverij, 1999.
- Horst, Joop van der. "Dat is het wat hun vaak doen. *Hun* als voorbeeld van taalverandering". *Onze Taal*, vol. 57, nr. 6, 1988, pp. 81-84.
- Hout, Roeland van. "Hun zijn jongens. Ontstaan en verspreiding van het onderwerp 'hun'". *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*, red. Jan Stroop, Amsterdam, Bert Bakker, 2003, pp. 277-286.
- Hout, Roeland van. "Onstuitbaar en onuitstaanbaar: de toekomst van een omstreden taalverandering". *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom*, red. Nicoline van der Sijs, Jan Stroop en Fred Weerman, Amsterdam, Bert Bakker, 2006, pp. 42-54.

- L.R. "Hun". *Onze Taal*, vol. 23, nr. 4, p. 49.
- Lennepe, Jacob van. *Klaasje Zevenster*. Den Haag, M. Nyhoff, Leiden, A.W. Sijthoff en Arnhem, D.A. Thieme, 1866. 5 delen.
- Rooij, Jaap J. de. "Als of dan". *De Nieuwe Taalgids*, vol. 65, 1972, pp. 199-209.
- Sijs, Nicoline van der. *De geschiedenis van het Nederlands in een notendop*. Amsterdam, Prometheus, 1972.
- Stroop, Jan. *Hun hebben de taal verkwanseld*. Amsterdam, Athenaeum-Polak & Van Gennepe, 2010.
- Taalunie: Bericht*. taaluniebericht.org/artikel/taaladvies/hun-hebben, gepost op 22 februari 2017. Geraadpleegd op 1 november 2019.
- Verdam, Jacob. *Middelnederlandsch Handwoordenboek*. 's-Gravenhage, Nijhoff, 1911.

HUN HEBBEN DE TAAL VERKWANSELD EN HUN HADDEN GELIJK
– O UŻYCIU *HUN* W POZYCJI PODMIOTU
WE WSPÓLczesnym Języku Niderlandzkim

Streszczenie

W języku niderlandzkim nastąpiła ostatnio uderzająca zmiana. Obserwujemy mianowicie znaczący wzrost wykorzystania zaimka *hun* w pozycji podmiotu. Użycie *hun* zamiast *ze* czy *zij* jako podmiotu zdania uważane jest za niegrammatyczne i postrzegane jest nawet jako forma degradacji języka. W artykule omówiono genezę tego zjawiska, jego cechy charakterystyczne i podano możliwe wyjaśnienia jego występowania. Zaprezentowano także stanowiska na temat użycia *hun* takich instytucji jak Niderlandzka Unia Językowa. Omówiono również kwestię stosowania *hun* w praktyce edukacji NVT. Ostatecznie zadano pytania: Czy ta zmiana językowa ma negatywny wpływ na język niderlandzki? Czy jest to do przyjęcia? Gdzie leży granica tolerancji?

Słowa kluczowe: zmiana językowa; *hun hebben*; *hun* jako podmiot; język standardowy; granica tolerancji.

HUN HEBBEN DE TAAL VERKWANSELD EN HUN HADDEN GELIJK
– ON 'TOLERANCE' WITH REGARD TO DIFFERENT VARIETIES
OF THE DUTCH LANGUAGE

Summary

A striking change has recently occurred in the Dutch language, namely, that we are increasingly confronted with a sharp expansion of the use of *hun* in the subject position. The use of *hun* instead of *ze* or *zij* as the subject of the sentence is considered ungrammatical and a form of language degradation. This contribution discusses the origin of this phenomenon, its characteristics and possible explanations for its use. It also presents a critical overview of statements given by authoritative bodies, such as the Dutch Language Union, about the use of *hun*. The issue of *hun* in the practice of NT2 education is also discussed, and the question is asked whether this language change has a negative impact on Dutch. Is it acceptable? Where is the limit for tolerance?

Key words: language change; *hun hebben*; *hun* as the subject; standard language; limit for tolerance.